

приєднуються до ініціативи по пошуку дітей, тим більше продуктивним буде результат.

Список використаних джерел

1. Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні: Наказ МВС України від 07.07.2017 № 575. Відомості Верховної Ради України. 2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17>

2. Про затвердження Інструкції з організації роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України. Наказ МВС України від 19.12.2017 № 1044. Відомості Верховної Ради України. 2018. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/RE32138.html

3. Методичні рекомендації «Методичні рекомендації з організації розшуку неповнолітніх» МВС України ДКМСД від 04.09.2006.

***Кривицький Юрій Віталійович,**
доцент кафедри теорії держави та права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент*

РЕФОРМА ВИЩОЇ ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ: ПЕРЕДУМОВИ, ПРИЧИНИ ТА ВИКЛИКИ

Слово «реформа» в багатьох європейських країнах чи не щодня лунає з екранів телевізорів й обговорюється на шпальтах різноманітних видань. В Україні не може бути по-іншому, адже системне реформування нашої держави – це одна із найнагальніших потреб сьогодення. На перший погляд реформа в юридичній освіті та науці – це лише одна із сфер реформування зі своїми чіткими межами. Однак саме ця реформа стосується не лише суто науково-теоретичної царини, а й має досить широкий вплив на різні сфери суспільного життя, оскільки випускники юридичних закладів вищої освіти (далі – ЗВО) стають суддями, прокурорами, адвокатами, нотаріусами та представниками інших юридичних професій. Відтак йдеться про тих, хто управляє державою та суспільством і формує його майбутнє. Власне, всі вони забезпечують функціонування української правової держави. Відповідальність перед суспільством несуть і ЗВО, і правознавство як суспільна наука. Як свідчить історичний досвід європейських країн, побудова стабільних правових держав розпочиналася з реформування тих, хто найбільшою мірою залучені до цього процесу, – з юристів. Саме тому ідея реформи юридичної освіти в Україні

повинна ґрунтуватися на науковому підході та практичному досвіді. Крім того, в час глобальної конкуренції не обійтися і без досвіду зарубіжних країн і відповідних носіїв знань [1, с. 57]. Варто наголосити на тому, що юридична освіта в Україні – це не звичайна галузева освіта, вона безпосередньо пов'язана з реалізацією важливої функції держави – здійснення правосуддя [2, с. 12].

Сутність проблеми вищої юридичної освіти в Україні полягає в невідповідності змісту юридичної освіти і якості підготовки у правничих школах сучасним вимогам ринку праці та викликам, що стоять перед сучасним демократичним суспільством, глобальним тенденціям розвитку та завданням професійної діяльності правників у різних сферах. Ця проблема є загальнонаціональною. Вона зачіпає інтереси здобувачів вищої юридичної освіти, їх батьків, правничих шкіл, роботодавців, органів публічної влади, і опосередковано всього суспільства, що не може гармонійно розвиватися без конкурентоспроможних фахівців та яке має право на належну якість правової допомоги. За офіційними даними кількість осіб, які здобувають вищу юридичну освіту становить більше 100 тис. осіб, кількість правничих шкіл є не виправдано великою та в декілька разів перевищує потреби держави та суспільства.

У 2019 р. не змогли подолати поріг мінімальної кількості тестових балів, які за виконання завдань певного блоку може отримати вступник з мінімально допустимим рівнем фахової компетентності (поріг «склав/не склав»), під час вступу на правничу магістратуру приблизно 55 % випускників, які отримали диплом бакалавра. Згідно з результатами дослідження Міністерства юстиції України та міжнародних організацій, юридичний професійний ринок не задоволений рівнем знань і вмінь випускників правничих шкіл. Обсяг державного замовлення на підготовку правників залишається необґрунтовано високим. Зокрема у 2019 р. затверджений обсяг держзамовлення (прийом) на підготовку бакалаврів права становив 3286 місць, обсяг на підготовку магістрів з права – 2084 місця. Якість підготовки правників загалом залишається низькою. Більшість випускників правничих шкіл не відповідають вимогам ринку праці та не в змозі подолати мінімальні порогові бали під час вступних випробувань із використанням технологій зовнішнього незалежного оцінювання при вступі до правничої магістратури, що підтверджується результатами проведення вступу на магістратуру з права у 2016 – 2019 рр. У 2018 р. не подолали поріг «склав/не склав» під час вступу на правничу магістратуру майже 34 % випускників, які отримали диплом бакалавра, у 2019 р. – приблизно 55 %. Згідно з дослідженнями Світового банку, загальна частка осіб з вищою освітою серед безробітних зросла з 32 % у 2004 р. до 47 % у 2013 р. Доступні відкриті дані Держзайнятості свідчать, що протягом останніх років цей показник стабілізувався на рівні 50 %. На жаль, в Україні поки відсутній моніторинг зайнятості випускників ЗВО [3].

Відповідно до проєкту Концепції розвитку юридичної освіти від 23 травня 2019 р., підготовленого спільно Міністерством освіти і науки України та Міністерством юстиції України, проявами проблеми вітчизняної юридичної освіти є:

- недостатній рівень теоретичних знань і практичних навичок у значної частини випускників правничих шкіл України;

– брак уваги до формування у здобувачів юридичної освіти цілісного світогляду правника з розумінням суспільної місії, цінностей і значення правничої професії для утвердження верховенства права в сучасному демократичному суспільстві;

– непрозора система формування державного замовлення на підготовку правників;

– відсутність ефективної внутрішньої системи забезпечення якості освіти в ЗВО;

– недостатньо висока якість наукових досліджень у сфері права та їхня невідповідність сучасним потребам держави та суспільства;

– надмірна кількість ЗВО, що готують правників;

– низький рівень працевлаштування випускників правничих шкіл.

Проблема вищої юридичної освіти в Україні зумовлена такими причинами:

– неспроможністю багатьох правничих шкіл самостійно провести модернізацію змісту юридичної освіти та організації освітнього процесу;

– неготовністю багатьох науково-педагогічних колективів правничих шкіл до впровадження сучасних технологій навчання та вимог до оцінювання результатів навчання здобувачів освіти;

– відсутністю або недостатністю практичної складової в більшості освітніх програм підготовки правників і складнощами системного залучення правників-практиків до викладання права;

– загальним толеруванням академічною спільнотою порушень академічної доброчесності;

– недосконалістю системи прийому на навчання до правничих шкіл;

– відсутністю ефективних механізмів гарантування якості освіти на національному рівні та на рівні правничих шкіл;

– неможливістю для приватних правничих шкіл конкурувати за державне замовлення на підготовку правників [4]. Аналогічні прояви та причини проблеми вітчизняної юридичної освіти окреслено в проєкті концепції розвитку юридичної освіти від 26 лютого 2020 р., розробленого та обговореного на робочих зустрічах народних депутатів України спільно з експертами у галузі права та вищої освіти [3].

У свою чергу фахівці з європеїзації національної юридичної освіти до проблем, що досі не дають українській вищій освіті наблизитися до кращих світових зразків, відносять: 1) відсутність єдиних стандартів; 2) недосконалість навчальних планів; 3) недосконалість практичної складової; 4) недостатня орієнтація на європейське законодавство та практику; 5) використання застарілих (радянських) конструкцій і теорій в якості доктринального підґрунтя; 6) потреба у збільшенні кількості студентів і викладачів, які володіли б європейськими мовами; 7) потреба в оновленні способів викладення інформації на сторінках навчальної літератури; 8) «перевантаження» навчальними закладами юридичного профілю; 9) потреба в покращенні процедури оцінювання якості студентів і випускників; 10) потреба у висококваліфікованих викладацьких кадрах [5, с. 18 – 36]. У розрізі останньої причини слід зазначити, що рушійною силою перетворень у сфері юридичної освіти має стати

викладацький корпус, адже, як відомо, саме кадри вирішують усе. Жодна реформа не завершиться успіхом, якщо її учасники та безпосередні виконавці не будуть, з одного боку, в цьому зацікавлені, а з іншого – за своїми професійними якостями не відповідатимуть потребам реформи [5, с. 26].

На переконання В.В. Комарова, вища освіта України у XXI ст. повинна відповідати основним характеристикам суспільства майбутнього. Її модернізація потребує врахування загальних тенденцій розвитку систем вищої освіти в контексті глобалізаційних і євроінтеграційних процесів. Однією з важливих складових вітчизняної системи вищої освіти є юридична освіта, значення якої в останні десятиліття істотно підвищується. Це зумовлено тією важливою роллю, яку покликано відігравати право в суспільстві. Ефективність здійснюваних у державі реформ, як у правовій сфері, так і в масштабах усього суспільства, передусім, залежить від рівнів професіоналізму юридичної практики, представників усіх рівнів гілок влади, забезпечення прав і свобод людини. Утвердження правової держави, проведення судово-правової реформи потребує розвитку вищої юридичної освіти [6, с. 21 – 22].

Відповідно до позиції П.С. Пацурківського та Р.О. Гаврилюк, найбільшу загрозу правничій освіті в Україні впродовж усіх років незалежності становила і продовжує це робити відсутність державної стратегії і взагалі будь-якої послідовної державної політики у сфері юридичної (правничої) освіти та доступу до неї. Прямим наслідком цього стала поява та існування в Україні дуже багатьох так званих правничих шкіл, які навіть наближено не відповідали на час їх відкриття і не відповідають нині ліцензійним та акредитаційним умовам діяльності правничих шкіл. Перманентна зміна ліцензійних та акредитаційних умов функціонування правничих шкіл також належить до таких явищ, як і умови вступу у ЗВО України, зокрема і на правничі факультети навіть після прийняття Закону України «Про вищу освіту» [7, с. 39]. Друге місце за реальними та потенційними загрозами правничій освіті в Україні впродовж років незалежності займає академічна недоброчесність викладачів і студентів значної частини правничих шкіл у найширшому розумінні цього слова, передусім корупція [7, с. 43]. Третьою фундаментальною вадою правничої освіти в Україні є фактична несумісність її панівної державоцентристської світоглядної парадигми з панівною людиноцентристською парадигмою розвитку вітчизняного соціуму. Передусім таке протистояння має місце з приводу того, кого слід вважати найголовнішим «замовником» підготовки правників – державу чи громадянське суспільство, заради якого і функціонує інструментальна (але не тоталітарна) держава та за якими професійними стандартами готувати правника [7, с. 45]. Четвертою за мірою деформуючого впливу на формування ключових компетентностей правника нового типу в Україні (він передусім та, головним чином, повинен уміти і могли застосовувати право для вирішення конфліктних життєвих ситуацій) є відірваність сучасної правничої освіти від реальних потреб суспільної практики, надмірна теоретизація і догматизація цієї освіти, зведення її переважно до нагромадження студентами недостатньо системних знань про позитивне право та одночасна з цим недооцінка практичної підготовки майбутніх правників. За умов, коли фактичний обсяг таких знань став зростати в

геометричній прогресії та водночас з'явилися доступні для всіх правників технічні й технологічні можливості одержувати необхідну інформацію про право, по суті, миттєво і будь-де в країні, стало можливим і необхідним відмовитися від викладеної вище парадигми підготовки правника у ЗВО [7, с. 47]. П'яте місце із принципових недоліків у підготовці правників в Україні посідає вкрай слабка мотивація учасників освітнього процесу, передусім викладачів і студентів, до одержання кінцевого результату належної якості. Заробітна плата науково-педагогічних працівників, які готують майбутніх правників, вкрай низька порівняно із заробітними платами значної більшості категорій працюючих, а її питома вага продовжує зменшуватися ще більше. Водночас її розмір зовсім не залежить від якості роботи того чи іншого викладача – тут панує повна зрівнялівка. Державою зовсім не передбачені суттєві доплати викладачам, хоча б разового характеру, за досягнення студентами-правниками під їх керівництвом високих показників у національних конкурсах професійних знань, умінь і навичок, тим паче в аналогічних міжнародних конкурсах. Навіть законодавчо передбачене періодичне підвищення професійної кваліфікації викладачів вони змушені фінансувати за власний рахунок або перетворювати його у профанацію. За усе наведене значна кількість викладачів правничих шкіл «мстить» низьким рівнем вимог як до власної роботи як педагогів, так і до професійного зростання студентів на всіх етапах їхньої підготовки [7, с. 49].

Отже, реформу повинні розпочати насамперед ті, хто працює у сфері юридичної освіти. Немає ніяких підстав очікувати, що Міністерство освіти і науки України чи Міністерство юстиції України вирішать цю проблему за нас, запропонувавши чіткий алгоритм подальших дій і рішень. Ніхто крім нас, тих, хто працює у вищій школі, не знає краще, що треба зробити для того, щоб настали позитивні зміни. Від урядовців і службовців ми можемо очікувати й отримувати передусім організаційну підтримку, яка має завершитися ухваленням відповідних нормативно-правових актів, створених, шановні колеги, нашими з вами руками. Інакше кажучи, ініціатива вищої школи та її представників є найпершим і найважливішим кроком на шляху реформування української вищої юридичної освіти. Тому реальні зміни розпочнуться лише тоді, коли науково-педагогічні колективи їх захочуть, будуть їх ініціювати і самостійно впроваджувати в життя, зрозуміло, спочатку за підтримки ЗВО, а пізніше – міністерства та уряду [1, с. 63].

Список використаних джерел

1. Мельник Р., Шаблій О., Шлоер Б. Докорінна реформа юридичної освіти як основна умова утвердження правової державності в Україні. *Право України*. Київ, 2017. № 10. С. 56–65.
2. Барабаш Ю. Реформа правничої освіти: окремі складові успішної реалізації. *Право України*. Київ, 2017. № 10. С. 9–19.
3. Проект концепції розвитку юридичної освіти від 26 лютого 2020 р., розроблений та обговорений на робочих зустрічах народних депутатів України спільно з експертами у галузі права та вищої освіти, URL: http://kno.rada.gov.ua/news/main_news/75465.html.

4. Концепція розвитку юридичної освіти від 23 травня 2019 р. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/visha-osvita/koncepciya-vdoskonalennya-pravnichoyi-yuridichnoyi-osviti-dlya-fahovoyi-pidgotovki-pravnika>.

5. Біла книга з реформування української юридичної освіти (за матеріалами міжнародної науково-практичної конференції «Європеїзація української юридичної освіти: німецько-український досвід» (м. Київ, 21 і 22 лист. 2014 р.) / Упоряд. : Р. Мельник, О. Шаблій, Б. Шлоер. Київ : Корпорація «Науковий парк Київський університет імені Тараса Шевченка»; Панов, 2015. 360 с. URL: http://zdr.knu.ua/images/2015/2015-06/26/Bila_knyga.pdf.

6. Комаров В. Вища юридична освіта України: нові виміри. *Право України*. Київ, 2017. № 10. С. 20–37.

7. Пацурківський П., Гаврилюк Р. Ціннісні виклики українській юридичній (правничій) освіті. *Право України*. Київ, 2017. № 10. С. 38–55.

*Кудін Сергій Володимирович,
доцент кафедри теорії, історії
права і держави та конституційного
права Університету державної
фіскальної служби України,
кандидат юридичних наук, доцент*

ОСНОВНІ МОМЕНТИ ВИКЛАДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ПОРІВНЯЛЬНА ІСТОРІЯ ПРАВА»

Однією з провідних тенденцій розвитку сучасної української юридичної науки є формування в її надрах юридичної компаративістики. Про це свідчать численні монографічні дослідження з філософських, епістемологічних, гносеологічних, наукознавчих, галузевих аспектів порівняльного правознавства, з історії становлення та еволюції цієї науки, перспектив її розвитку. Доведеним вважається факт, що порівняльне правознавство є не просто методом чи методологічною наукою або допоміжною науковою дисципліною у рамках теорії держави і права: воно є самостійною наукою із власним, відокремленим предметом дослідження. Також відбувається поступова інституціоналізація порівняльного правознавства в Україні: з'являються центри дослідження проблем юридичної компаративістики, спеціалізовані наукові фахові видання.

Достатньо зазначити й про той важливий факт, що порівняльне правознавство включене до паспорту наукової спеціальності 12.00.01 відповідно до наказу МОН України № 1477 від 28.12.2018 р. «Про затвердження примірнього переліку та опису предметних напрямів досліджень в межах спеціальності 081 «Право» [1]. Отже, хоч і повільно, але відбувається визнання порівняльного